

*Hü diyelim gerçeklerin demine
Gerçeklerin demi nurdan sayılır
Oniki imam katarına düzülen
Muhammet Ali'ye yardan sayılır*

*İhlas ile gelen bu yoldan dönmez
İkilikten geçip birliğe ermez
Eri Hak görmeyen Hakk'ı hiç görmez
Gözü bakar amma körden sayılır
Pir Sultan Abdal*

Hak (Allah) Kelamına inaniş:

Ismail Kaplan, AABF Eğitim Sorumlusu

Aleviler “*Tanrı Kelamı*”nın varlığına inanırlar. Tanrı kelamı; Kuran dahil tüm kutsal kabul edilen kitaplardan çok daha kapsamlıdır. Tüm inanç gruplarının vurguladıkları gibi; ne Tanrının büyüklüğünü ne de Tanrı kelamını ölçmek ve sınırlamak mümkün değildir. Alevilikte kutsal kitaplara –“ *Dört kitabın dördü de Hak*” denilerek eşit olarak yaklaşılr. Hz. Ali kutsal kitaplara verdiği değeri şöyle dile getirmiştir: “*Ulu Tanrı ne kadar sırrı, gizemi varsa dört kitapta (Tevrat, Zebur, İncil, Kuran) bildirmiştir.*” Cemlerde ortaya serilen seccadenin dört köşesi “*dört peygamber ve onlara inen dört kitap*”ları kutsamak için öpülür. “*Ben dört kitaba saygılıyım. Onlar da Hak katında bir tek kitaptır*” ifadesi ile Tanrı kelamını içeren “*Kitab-ı Kebir -Ana kitap*”ın varlığına inanılır. Değişik peygamberlere inen ayetler; Tanrı kelamının sadece küçük bir bölümüdür. Aksi halde; Tanrı kelamının tamamının bir “*kitap*” kapsamı kadar olabileceği olduğunu iddia etmek; Tanrının büyüklüğünü o kitapla sınırlamak olur ki, bu iddia “*Tanrının büyüklüğünü sınırlamak mümkün değildir*” inancı ile çelişir.

İşte tam bu noktada Aleviler; Tanrı kelamının henüz yeterince keşfedilmediğine ve insanlığın var olduğu sürece bunun devam edeceğine inanırlar. Örneğin bilim insanları; önce maddenin moleküllerden oluştuğunu keşfetti. Sonra moleküllerin atomlardan oluştuğu anlaşıldı. 20 yy.’da atomu parçalayan bilim; bir yandan ucuz enerji üretimini sağladı, öte yandan atom bombası yapımına yol açtı. Atomun parçalanması ile atom çekirdeğinin nötron ve protonlardan ve atomun dış çeperinin elektronlardan oluştuğu anlaşıldı. Bu da yetmedi. Maddenin en küçük parçacıkları olan “*quarks*” lara ulaşıldı. Bu da yetmedi, Antimaterie denilen, kara delik ya da enerji kutularının varlığı iddiası ortaya atıldı. Bütün bu gelişmeler, son 100 yıl içinde oldu. Dünyanın yaşının 6 milyar yıl ve ilk insanımsının da dünyada 2 milyon yıl önce ortaya çıktığını düşünürsek, bilimdeki ilerlemenin ne kadar hızlı geliştiği anlaşılabilir. Tanrı'nın gizemini açığa çıkaracağı için Aleviler; bilimsel çalışmayı ve pozitif bilimi desteklerler. Bilimin bulgularına, insanlığa hizmet ettiği sürece saygı duyarlar. Aleviler; manevi ve maddi yönden; bir yandan “*hakikate ulaşan erenler (evliyalar)*”, diğer yandan bilim insanları tarafından yeni yeni bilgilere ulaşıldığına inanırlar ve Aleviler bu yolu “*Hak Yolu*” yani “*doğru yol*” olarak kabul ederler.

Alevi deyişlerinde; “Kuran” kutsal kitap olarak geçer ve başta Buyruk olmak üzere bir çok Alevi kaynağında Alevi inancını anlatan Kuran surelerinden alıntılar yapılır. Bu sureler Aleviler için kutsallık ifade eder. Alevilerin ana kitabı “*Buyruk*”ta *Kuran`dan 25 (yirmi beş) ayet*” alıntı yapılmıştır. Buyruk`taki Kuran alıntılarında hareket ederek; Alevilerin şu anda elde bulunan Kuran`ın tamamını Allah kelamı olarak kabul ettiklerini söylemek mümkün değildir. Buyruk`ta geçen Kuran ayetlerinin inanca ve doğru yola çağırma niteliğinde ayetler olduğu; uygulama (muamelat) ve toplum düzenine yönelik hiç bir ayetin “Buyruk” a girmediği görülür.¹ Ters olarak; “Buyruk`ta, Aleviler için çok önemli ancak Kuran ayetleri ile taban tabana ters düşen ifadeler ve inanç anlayışları yer almaktadır. Tanrının bu dünyada yedi yüzle görülmesi, Muhammet Ali`nin aynı özün iki bedeni oldukları, sofunun yüzünde kelim-ı kadimin, yani Kuran-ı Kerim’in yansıdığı, rızalık, dört kapı kırk makamın Tanrı buyruğu olduğu, “dolu” adı ile cemlerde içkinin yer alabileceği ve daha bir çok konu Aleviler için önemli olmasına karşın Kuran`a uymayan ya da Kuran`da yer almayan konular olarak gösterilebilir.

Elimizde yazılı belgeler olmasa bile; Aleviler; Hz. Muhammet`e yaklaşık 22 yıl (610-632) boyunca inan ayetleri yukarıda bahsedilen ana kitabın parçaları olarak kabul ederler. Alevilere göre bu gün elde bulunan Kuran ne yazık ki; Hz .Muhammet`e inen ayetlerin toplamı değildir. Kuran`a toplatılma sırasında Allah kelamı olmayan, toplum düzenine (muamelat) yönelik bir çok ayet sokulmuştur.

Allah kelamı, sadece Hz. Muhammet`e bildirilen sözlerden oluşmuyor. Tüm peygamberlere verilen öğütler, Alevilere göre içinde Tanrı kelamı barındırırlar. Ortada olan “6666 ayetli Kuran” da da Allah kelamı vardır. Fakat Alevilerin inancına göre; Peygamberimize inen Allah kelamı Kuran, bu elde bulunan “*Osman Kuranı*”ndan çok farklı idi.² Bu anlayış sonucudur ki ne tarihte ne de zamanımızda; Alevilerde “Kuran kursları, Kuran hatmetme” gibi gelenekler ve Kuran kültürü³ oluşmamıştır. Zamanımızın bir çok Alevi dedesi Kuran konusunda “*Adına Kuran deyip çıkarmışlar. Kendi kitapları, kendileri yazmış*”⁴ görüşüne katılırlar.

Şimdilerde Alevi yerleşim yerlerine yapılan camilerde imamlar bu geleneği yerleştirmek ve kendi aralarında “*Kızılbaşları Müslüman ediyoruz.*” demek için canla başla çalışmaktadırlar. Halbuki; geçmişte dergahlarda ve yakın zamanlara kadar Alevi köylerinde inanç konularında yapılan muhabbetlerde dervişler ve talipler derinlemesine görüş alış verişinde bulunurlar ve saz eşliğinde inançlarını yaşamaya çalışırlardı. Alevilerin “*Kuran`ı telli saz*” ve “*kurslar*”ı da *muhabbetlerdir*.

Yukarıda inancın temellerinde anlatıldığı gibi Alevi inancında; HakMuhammetAli Birlemesi, Tanrı ile insan arasındaki uçurumu ortadan kaldırmış ve “*Gerçek*”te⁵ birlik sağlanmıştır. Alevi ibadeti bu birliği “*tevhid*” ile sürekli dile getirmektedir. İnancımıza

¹ Buyruk`taki Kuran ayetleri: Kitabın sonunda bu konuya yönelik geniş bir inceleme yer almaktadır.

² Bu konuda İslam bilim adamları yüzyıllardır çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Alevilerin, Kuran ayetlerinin tamamının Tanrı kelamı olduğuna yönelik şüpheli yaklaşımları gibi benzer diğer kesimlerden de sorular ve şüpheler gelmektedir. Sorularla İslamiyet sayfasında buna benzer soruya verilen cevaplar inandırılıktan çok uzaktır. http://www.sorularlaislamiyet.com/subpage.php?s=show_qna&id=12721 (12.09.2009)

³ Kuran kültürü: Burada Kuran`a yönelik kutsallık nedeniyle O`nu ele alırken temiz olmak, yüksek yerlere koymak, her yerde okumaya kalkışmamak, her büyüklükte Kuran ve kılıf bulundurmamak gibi tavırların ve geleneklerin tamamı anlaşılmalıdır.

⁴ Ali Özsoy Dede- Görüşleri ve Şiirleri, Söyleşi: Av. Ali Yıldırım, Alevi Yayınları, İstanbul, 1991, s. 22

⁵ Burada “gerçek”, Hakikat anlamında ve ulaşılmak istenen en “üst düzeyde ve olgunlukta birlik” anlamındadır.

göre Tanrı; insan kalbine ve yüzüne yerleşmiştir. Sadece insana mı? Tüm varlıklarda yaratılanla yaratılan bir araya gelmiştir.

Alevi inancında; “Hz. Ali`nin Tanrı kelamına vakıf olduğuna yönelik inanış”, en belirgin şekilde Buyruk kitabında yer almıştır.

“Buyruk” kitabında “Kırkların Cemi” anlatılırken; bu konuda şu ifadelere yer verilmiştir: “Hz. Muhammet Mirac`a gidiyordu. Ansızın yoluna bir aslan çıktı. Aslan üzerine kükremeye başladı. Muhammet ne yapacağını şaşırıldı. Birden bir ses duydu: “Ey Muhammet ,yüzüğünü aslanın ağzına ver!” Muhammet söyleneni yaptı. Aslan yüzüğü alınca sakinleşti. Muhammet yoluna devam etti. Göğün en yüksek katına erişti. Orda dostuna kavuştu. Onunla doksan bin söz konuştu. Bunun otuz bini Şeriat üzerine idi, insanlara indi. Bunun altmış bini ise Ali`de sır oldu.”

Hz. Ali`nin hakikat sırrına erdiğine olan Alevi inancının kaynağı işte burada yatmaktadır. Tanrı kelamını –başka bir deyişle “Gerçeği”- Hz. Muhammet ile birlikte en iyi anlayan, yorumlayan ve geliştiren kişilik olarak Hz. Ali, Aleviler için, “HakMuhammetAli” gerçeğinin bir parçası olarak sembolleştirilmiştir. Hz. Ali yazılı Kuran`dan çok sözlü Kuran olan “Kuran-ı Natık”ı ön plana çıkarmıştır. Bu konuda Hz. Ali`ye Alevilerin atfettikleri şu sözler çok ilginçtir: “(Ulu Tanrı) Dört kitap içindeki sırları Fatihada`da toplamıştır. Fatihadaki sırları Bismillahirrahmanirrahim içine koymuştur. Bismillahirrahmanirrahim`deki her sır B harfindedir. Ben işte o B`nin altındaki noktayım.⁶” Hz. Ali bu sözü ile, Tanrı kelamının ve Tanrı sırrının kendinde var olduğunu dile getirmektedir. Aleviler Hz. Ali`yi böyle bir kişilik olarak algırlar. Bu nedenle de özelde *MuhammetAli* ve genelde varlık olarak *insan* Aleviler için tüm kutsal kitaplardan daha önemlidir. İşte bunun en güzel ifadesini Aşık Daimi`den verelim:

*Kainatın aynasıyım
Madem ki ben bir insanım
Hakk'ın varlık deryasıyım
Madem ki ben bir insanım*

*İnsan Hak'ta Hak insanda
Ne ararsan var insanda
Çok marifet var insanda
Madem ki ben bir insanım
Aşık Daimi*

Kutsal kitaplar; Tanrı kelamının unutulmaması için *insan* tarafından sabitleştirilen yani durağanlaştırılan yapıtlardır. Sabitleşen yazı; artık söz olmaktan çıkmıştır. Halbuki *insan* durağan değil, akıl ve deneyimler yoluyla sürekli gelişmektedir. İnsan, ancak akli ile örneğin “B” harfinin altındaki noktanın anlamını ve içindeki gizli sırları kavrayabilir. Alevi insanı, ömrü boyunca insan-ı kamil olmak yani gelişmek için çaba harcar. Bunu da insan *aklı* sayesinde yapar. Akıl Tanrının bir lütfu ve insana yapılmış en kutsal bağıdır. Aynı zamanda; Tanrı akıl ile birlikte insana sorumluluk vermiştir. İnsan akli ile sorumluluğunu yerine getirebilir. Akıl, Tanrı kelamını anlamak, yorumlamak ve uygulamak için gereklidir. *Akıl* olmadan – akli yetersiz olan insan

⁶ Arap alfabesinde, bir çanağa benzeyen (ب) B harfinin altında tek nokta bulunmaktadır.

örneğin Alzheimer hastası bir kişi için- ne kutsal kitabın ne de peygamberin /evliyanın bir değeri vardır. Tanrıyı ortaya çıkaran ve “var” yapan “insan aklıdır –Alevi söylemlerle- *candır*” dersek abartmış olmayız.

Tanrı kelamını kavrama becerisi: Batin geleneği /Gerçeğe giden yol:

*Gözlüye gizli değil!
Erenlerin sözü*

Alevilerin ataları Tanrı kelamını anlama konusunda geçmişte önemli aşamalar kaydetmişlerdir. Alevi öğretisinde bunun adı “batın geleneği”dir. “Batın geleneği” sözün ve yazının değişik düzeydeki anlamlarını çıkarmak ve anlamlandırmaktır. Bu “okuma” tarzını Hıristiyanlıkta geliştirilen *Hermeneutik*⁷ okuma biçimine de benzetebiliriz. 1.500-2000 yıl önce yazılmış kutsal metinlerdeki kavramları zamanımıza bire bir taşıma ve metinleri bu kavramların zamanımızdaki anlamı ile açıklamak, bizi çoğu zaman yanıltabilmektedir. Örneğin; “Gerçek” kavramı geçmişte “*Hakikat*” anlamında kullanılmışken, zamanımızda “*realite, aslına uygun*” anlamlarında kullanılmaktadır. Bu nedenle eski metinleri günümüzde okumak ve doğru kavramak son derece önemlidir. Alevilere bu konuda “batın geleneği” yol göstermektedir.

Batın’ın karşılığı *zahir*’dir. Zahir; yüzeysel anlam, dış görünüş, kabuk, görünebilen varlık, açıkta olan, ortaya çıkan, dış ve yüzeysel bakış anlamlarındadır. Batın ise; iç anlamı, çekirdek, varlığın öz yapısı ve derinlemesine bakış anlamlarında kullanılmaktadır.

Batın ise; iç anlamı, algılanan manayı ve gönül gözü ile görerek gerçeğe ulaşma becerisidir.

Gerçekten gözlerimiz gerçeği mi görüyor, yoksa baktığımızı önceden bildiklerimizle mi değerlendiriyoruz. Bunu değerlendirebilmek için daha kapsamlı bakmamız gerekiyor.

Görmekle bakmak aynı şey midir?

“*Zahir dildir, batın gönüldür*” deniliyor. Hz. Ali : *Görmesem tanımasam Tanrıya tapar mıyım ?* demiş. Peki biz Tanrı’yı görüyor muyuz? Ya da Tanrı’yı hissediyor muyuz?

Örneğin; elmanın görünen rengi, yuvarlaklığı ve kabuğu “zahir” yanını, görünmeyen tadı, kokusu, gıdası ve çekirdeğin yeniden bir elma ağacını oluşturacak marifete sahip olması ise “*batın*” yönünü oluşturur.

Alevilikte zahir ya da batın bakış çok önemlidir. Bu içsel anlamı, gizi anlamaya çalışma, bu doğrultuda soru sorma ve nedenleri araştırma Aleviliği diğer inançlardan ayıran bir özelliktir. Bu yöntem insan yaşamını basitlikten derinliğe götüren görünürde zorlaştırmış olsa da yaşamı anlamlandıran bir yöntemdir.

Öğretimizden *batın* alanından bazı örnekler verelim:

⁷ Almanca yazımı *Hermeneutik*, yazılmış metinleri, kullanılmış sembolleri ve benzetmelerle dolu anlatımları yorumla, anlamlandırma ve yeni koşullara uygun yeniden yorumlama sanatıdır.

1. *Alevilerin önem verdikleri Tanrı kelamı: “Size şah damarınızdan daha yakınum.”* ayetini ele alalım. Burada sembollerle anlatım söz konusu. Her şeyden önce “*şah damarı*” vücudumuzu kanla besleyen en önemli damardır. Bundan daha yakın olmak; aslında “*sizin canınızım*” anlamındadır. Burada metaforik bir anlatım söz konusudur. Metafor⁸ yani teşbih Ya da istare „*bir deyimi/ifadeyi, anlamlı bağlantısı olan bir başka ifade ile mecazi olarak anlatma*“ anlamındadır. Metafor içsel bir ifadeyi, bilinen bir ifade üzerinden açıklama sanatıdır. Burada bilinmeyen ile bilinenin arasında çağrışımcı özelliklerin ve paralelliklerin olması gerekir.
2. *Hz. Muhammet Kırklar ceminde: Batini anlamda eşitliği* sembolize eden Kırklar cemindeki anlatım son derece önemlidir. Buyruktaki anlatıma göre: “*Peki sizin ulunuz kim, küçüğünüz kim?*” *Kırklar: “Bizim ulumuz da uludur, küçüğümüz de uludur. Bizim kırkımız birdir, birimiz kırktır.”*
Hz. Muhammet: “Ama biriniz eksik, o biriniz ne oldu?” Kırklar: “O birimiz Salman`dır, taşraya çıktı. Parsaya gitti. Ama niçin sordun? Salman da burada. Onu aramızda say dediler.”
Hz. Muhammet kırklardan bunu göstermelerini istedi. O zaman Hz. Ali mübarek kolunu uzattı. Kırklardan biri “destur” diyerek Hz. Ali`nin koluna bıçak vurdu. Hz. Ali`nin kolundan kan akmaya başladı. Bu sırada tümünün kolundan kan akıyordu. O anda pencereden bir damla kan girip ortaya damladı. Bu kan taşrada bulunan Salman`ın kanıydı. Sonra kırklardan biri Hz. Ali`nin kolunu bağladı. Öbür Kırkların da tümünün kanı durdu.”
Bu anlatımda; “Hz. Ali`nin koluna bıçak vurulması, Onun ve hepsinin kanının akması ve sonra da kolu sarılınca hepsinin kanının durması” zahiri anlamda bir şey ifade etmez. Hatta; çoğu kişiye “saçma sapan” gelir. Batini anlamda ise bunun çok derin anlamı vardır. Burada “Kırklar arasındaki eşitliği, birinin acısının diğerlerinin de acısı olduğu, birinin acısının dinmesi halinde diğerlerinin de acılarının döneceği” gibi batini anlamda “insanların eşitliği” anlatılmak istenmiştir. Alevi toplumu bunu “musahiplik” sisteminde genel yaşamda ve cemlerde “yardımlaşma ve dayanışma” ilkesi ile yüzyıllarca yaşayarak zamanımıza kadar getirmiştir.
3. *Zahiri bakışla Hz. Hüseyin`i anmak isteyen Şiiler; Hz. Hüseyin`e yapılan işkenceleri kendilerine uygulayarak O`nu anmak ve onun acısına ortak olmak istiyorlar. Halbuki; Aleviler Hz. Hüseyin`in “Haksızlıklara karşı gelin, ancak sebepsiz yere hiç bir şeye eziyet etmeyin” görüşleri doğrultusunda; O`nu andığımız Muharrem ayında, eziyet ederiz korkusu ile bıçak dahi kullanmazlar. Onun insanca duruşunu kendilerine örnek alırlar. Bu da yaşamın her alanında “haksızlık yapmamak ve haklıdan yana tavır almakla” mümkündür. Aleviler Hz. Hüseyin`i, zahiri anlayışla değil manada batini anlayışla anarlar.*
4. *Muharrem orucunda; bütün gün vücuda yiyecek bir şey almamak ya da belirli bir saatte dakikası dakikasına oruç açmak, orucun “Şeriat” yani zahiri yanısırdır⁹. Halbuki, Aleviler Muharrem orucu terimini değil “Muharrem matemi” terimini kullanırlar. İşte Muharrem`in batin anlamı burada yatmaktadır. Oruç; vücuda*

⁸ Alexander Ulfig, Lexikon der philosophischen Begriffe. Ein umfassendes Nachschlagewerk zur Philosophie von der Antike bis heute, Kometverlag, 2003

⁹ Bu konu “Muharrem Alevilerde ne anlama geliyor?” başlığında daha geniş açıklanmıştır.

yiyecek ve içecek bir şey almamak anlamındayken; matem çok daha derin anlamlar taşımaktadır. Matem tutmak; anmak, hissetmek, sabretmek anlamlarına gelip daha “Alevi” bir kavramdır. Bundan bir kaç yıl önce bir Alevi Kültür Merkezindeki bir dede; Muharrem mateminde “eğlence” olur düşüncesi ile saz kurslarının yapılmasını durdurmuştu. Bu olay Alevi Birlikleri Federasyonu`na yansıdığına, konuyu batın bakışından değerlendiren yönetim; bir yazı ile Alevi Kültür merkezlerinde saz ve semah kurslarının devam etmesini, hatta artırılmasını istemişti.

5. *Hz. Ali`nin Sıffin Savaşındaki Kuran`la ilgili tavrı: Bilindiği gibi; Sünni kaynaklara göre Sıffin savaşı 659 yılında Hz. Ali ve Hz. Muhammed`in son eşi Ayşe`nin desteklediği ve Hz. Ali`nin halifeliğini kabul etmeyen Muaviye arasında ortaya çıktı. (Her ne kadar bu savaşta 60-70.000 kişinin öldürüldüğü yazılsa da bu sayı aşırı abartılı bir sayıdır.) Savaşın akışı ve ayrıntılarını bir kenara bırakarak; Kuran yaprakları olayına göz atalım. Muaviye; savaşı kaybedeceğini anlayınca danışmanlarının önerisi ile, askerlerinin mızraklarının ucuna Kuran yaprakları taktırır ve “Bizimle savaşmayın, aramızda Kuran var. Sizi Kuran`a davet ediyoruz. Kuran bize hakem olsun.” Şeklinde savunmaya geçer. Hz. Ali askerlerine, bunun bir hile olduğunu söyler ve “Muaviye ve adamları Kuran(din) ehl-i değillerdir. Bunların yaptıkları oyun ve düşmanlıktır.” der. Ancak Kuran hilesi Hz. Ali`nin askerlerini anında ikiye bölmüştür. Daha sonra Harici olacak bir bölüm “Ey Ali! Karşı tarafın teklif ettiği Kuran muhakemesini kabul etmezsen bizler de sana karşı durur ve savaşırız.” diyerek Hz. Ali`ye itiraz ederler. Daha sonra zor durumda kalan Hz. Ali muhakeme yolu ile anlaşmaya razı olmak zorunda kalır. Böylelikle Muaviye yaptığı hile ile hem savaşta yenilmekten kurtulur hem de Hz. Ali`den halifeliği alır. Burada; daha sonraları da sık sık yapıldığı gibi Kuran bu siyasi oyuna alet edilmiştir. Bu olay, Kuran`a batini ya da zahiri açıdan bakmak açısından çok önemlidir.*

Kuru “Kuran yaprakları” bu savaşta, insandan daha kutsal sayılmıştır. Öncesinde binlerce “insan” Kuran yapraklarından değersiz sayılmış ve öldürülmüştür. Kuran`ı siper edince, düşman askerine; dokunulmamıştır. Alevi inancında ise tersi anlayış hakimdir. Burada Hz. Ali; “kuran yapraklarını” insana değışmek istememiştir. Ancak; zahiri inananlar bunu kavramadıkları için Hz. Ali`yi terk etmişlerdir. Hatta onun Kuran`a olan saygısından şüphelenmişler, hileci ve inançsız Muaviye`ye inanmışlardır. Hz. Ali, Kuran yapraklarını kutsallığı olmayan deri parçaları olarak görmüştür. Hz. Ali “konuşan Kuran”ı yani insanı kutsal görmüştür. Kendisi orada “Ben Kuran-ı Natık`ım. O kuru sahifelere değil canlı Kuran`a (konuşan Kuran`a) bakın” demiştir. Bu nedenle Aleviler, Hz. Ali`nin Kuran ile özdeşleştiğine inanırlar. Hz. Ali zamanında henüz “Osman Kuran”ı “kutsal kitap” olarak kabul görmüş değildi.